

А.О. Полянський

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ
ТА ЗАХИСТУ ПРАВ СПОРТСМЕНІВ
УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена гарантіям реалізації права на працю професійними спортсменами в Україні. На підставі проведеного аналізу чинного законодавства та наукової літератури надаються пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

Ключові слова. Спорт, професійний спортсмен, умови праці, гарантія, трудовий договір.

Аннотация. Статья посвящена гарантиям реализации права на труд профессиональными спортсменами в Украине. На основании проведенного анализа действующего законодательства и научной литературы предоставляются предложения по совершенствованию действующего законодательства.

Ключевые слова. Спорт, профессиональный спортсмен, условия труда, гарантия, трудовой договор.

Abstract. The article is devoted to safeguards the right to work by professional athletes in Ukraine. The analysis of current legislation and scientific literature provided suggestions for improving the law.

Key words. Sports, a professional athlete, working conditions, guarantee employment.

© Полянський А.О., 2011.

Особливий характер і умови праці професійних спортсменів обумовили специфіку її правового регулювання. Вітчизняне трудове законодавство повинно забезпечити дійсне дотримання прав і реальний захист інтересів професійних спортсменів. З урахуванням того, що загальне законодавство про фізичну культуру і спорт в Україні знаходиться на стадії формування, виконати зазначене вище завдання буде простіше, ніж міняти застарілі норми. Хоча вже зараз Закон України «Про фізичну культуру і спорт», «як і все українське законодавство у відповідній сфері, містить недоліки загального концептуального осмислення проблеми професійної спортивної діяльності в нашій країні» [1]. Вітчизняні нормативні документи з класифікації професій у сфері фізичної культури і спорту характеризуються консерватизмом і не відображають реального функціонування відповідного сектора ринку праці [2].

Закон України «Про фізичну культуру і спорт» визначає, що до суб'єктів сфери фізичної культури і спорту відносяться фізичні або юридичні особи, які здійснюють свою діяльність з метою розвитку фізичної культури і спорту. Суб'єктами сфери фізичної культури і спорту є: фізичні особи, які займаються фізичною культурою і спортом, у тому числі спортсмени; фахівці сфери фізичної культури і спорту; заклади фізичної культури і спорту; відповідні органи влади [3]. Саме гарантії здійснення трудових прав професійних спортсменів стали предметом дослідження у пропонованій статті.

Питання реалізації та значення трудових гарантій у регулюванні трудових відносин завжди привертало увагу вчених. Їх, зокрема, досліджували М. Г. Александров, О. Т. Барабані, П. А. Бущенко, Б. К. Бегічев, Н. Б. Болотіна, В. С. Венедиктов, Л. Я. Гінцбург, Г. С. Гончарова, В. Я. Гоц, В. В. Жернаков, П. І. Жигалкін, І. В. Зуб, С. А. Іванов, Д. О. Карпенко, Р. І. Кондратьєв, Л. І. Лазор, Р. З. Лівшиць, А. Р. Мацюк, П. Д. Пилипенко, С. М. Прилипко, В. І. Прокопенко, О. І. Процевський, В. Г. Рогань, Б. С. Стичинський, Н. М. Хуторян, Г. І. Чанишева, Ю. П. Орловський, О. М. Ярошенко та інші дослідники. Хоча проблема застосування трудових гарантій в цілому одержала докладне висвітлення в юридичній літературі, окремі її сторони, зокрема, питання про гарантії реалізації та захисту прав спортсменів в Україні, залишаються не вивченими в науці трудового права.

Усе викладене вище зумовило вибір теми поданої статті. Теоретична розробка проблем, пов'язаних з подальшим розвитком системи юридичних гарантій в Україні, сьогодні має серйозне практичне значення. Це, по-перше, допоможе вдосконалити правові норми, що охороняють права громадян, зокрема, тих, хто зайнятий у сфері професійного спорту. По-друге, буде сприяти підсиленню законності, поліпшенню діяльності органів й організацій, що застосовують ці норми.

Слово «гарантія»¹ (фр. *garantie*, от *garantir* – забезпечувати; англ. *guarantee*) означає безпека, запорука [4]. «Гарантувати» означає забезпечувати, доручатися, встановлювати гарантії. Крім того, термін «гарантія» застосовується для позначення

¹Гарантія (фр. *Garantie*) – запорука; умова, яка забезпечує що-небудь. У цьому розумінні термін «гарантія» застосовується у всіх галузях як науки, техніки так і соціальному житті.

засобів, за допомогою яких здійснюється забезпечення [5]. Називають гарантіями також умови, необхідні для реалізації тих чи інших прав [6].

Термін «гарантія» застосовується у трудовому законодавстві для позначення засобів, за допомогою яких здійснюється забезпечення того чи іншого права. Юридичні гарантії трудових прав і свобод громадян України виражаються, насамперед, у нормах законодавства, що розкривають і конкретизують зазначені права й свободи та, в особливості, встановлюють порядок їхнього здійснення. Однак, аж ніяк не усі без винятку правові норми є юридичними гарантіями прав і свобод громадян, а лише ті із них, що містять визначені умови і засоби, за допомогою яких досягається безперешкодне користування правами й виконання обов'язків, захист прав і свобод та відновлення у випадку їхнього порушення.

З позиції науки трудового права «гарантія» – це передбачені правовими нормами правила, що гарантують права осіб у процесі виникнення, існування, зміни та припинення трудового правовідношення [7]. У широкому розумінні поняттям «гарантії» охоплюється вся сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, що спрямовані на реалізацію прав і свобод громадян, на усунення можливих причин і перешкод їх неповного або неналежного здійснення і захист прав від порушень, що є, на жаль, багаточисельними у наші дні. Хоча ці фактори дуже різноманітні, але стосовно процесу реалізації прав і свобод вони виступають як умови, засоби, способи, прийоми та методи правильного його здійснення. Тому під гарантіями слід розуміти умови і засоби, що забезпечують фактичну реалізацію і всебічну охорону прав і свобод усіх та кожного зокрема [8].

Вважаємо, можна дати таке визначення гарантії здійснення та захисту трудових прав громадян. Гарантії – це закріплені в законодавстві умови і засоби, що забезпечують суб'єктам трудових та похідних від них правовідносин реальні можливості для безперешкодного здійснення та захисту їх суб'єктивних прав і належного виконання ними обов'язків.

Таким чином, абсолютна більшість гарантії у вигляді умов повинна забезпечувати сприятливу обстановку, в атмосфері якої громадянин може ефективно користуватися своїми правами й свободами, виконувати покладені на нього обов'язки.

Яким би важливим не було значення окремих видів гарантії у справі охорони, забезпечення та захисту прав, свобод і обов'язків людини й громадянина, їх загальний правоохоронний ефект багаторазово зростає, коли гарантія діє з необхідною повнотою. Комплексність і повнота гарантії є неодмінною вимогою (принципом), якою повинні керуватися у своїй правоохоронній діяльності всі структури суспільства й держави, адже вона є основою.

Реальне здійснення трудових прав і виконання обов'язків працівників, як основних суб'єктів правовідносин у сфері праці, залежить від усієї сукупності юридичних гарантії, передбачених у нормах трудового права. До них відносяться: гарантії трудових прав і обов'язків на стадії виникнення трудових правовідносин; гарантії, що забезпечують реалізацію правомочностей та обов'язків під час існування трудових відносин; і, нарешті, гарантії, що забезпечують відновлення порушених прав.

Іншою неодмінною ознакою гарантій є їх дієвість, ефективність. Її сутність полягає, зокрема, у тому, що гарантії в усіх випадках повинні забезпечити людині й громадянину реальне користування наданими законом благами. Розробка таких засобів – це першочергове завдання правової науки.

Іншими словами, гарантії потрібні не самі по собі, а для більш повного перетворення в життя прав, свобод і обов'язків працівника. Їхній характер, система та види повинні якомога повніше, відповідати певним формам реалізації прав і свобод та здійснення обов'язків. Мета встановлення юридичних гарантій полягає у забезпеченні неухильного виконання приписів законодавства, створення умов для найбільш повного здійснення наданих демократичних прав і свобод працівникам. Ці гарантії необхідні, зокрема, для того, щоб виключити або, принаймні, звести до мінімуму випадки порушення законів, прав людини. Гарантії слід розглядати як умови та засоби, що забезпечують фактичне здійснення та всебічну охорону прав та свобод всіх і кожного зокрема.

Гарантії, що забезпечують здійснення трудових прав громадян, широко виявляються, зокрема, у процесі здійснення трудової діяльності спортсменами та тренерами в Україні. Розглянемо це питання більш докладно.

Нещодавно спортивна діяльність в Україні була визнана повноправною професією, про що була зроблена відмітка у Національному класифікаторі України «Класифікатор професій». Хоча вже задовго до цього стало очевидним, що для досягнення високих спортивних результатів спортсмен повинен приділяти тренуванням і змаганням настільки багато часу, що можливості одночасно ще де-небудь працювати у нього просто немає. У зв'язку з цим багато відомих спортсменів, тренерів і вчених неодноразово відзначали необхідність соціального захисту спортсменів та розповсюдження трудового законодавства на відносини між спортсменами та фізкультурно-спортивними організаціями.

Діяльність у професійному спорті спортсменів, тренерів та інших фахівців, що полягає у підготовці та участі у спортивних змаганнях серед спортсменів-професіоналів, і є основним джерелом їх доходів, провадиться відповідно до Кодексу законів про працю України та інших нормативно-правових актів, а також статутних та регламентних документів відповідних суб'єктів сфери фізичної культури і спорту та міжнародних спортивних організацій. Спортсмен набуває статусу спортсмена-професіонала з моменту укладення контракту. Тобто сьогодні офіційні трудові відносини з організаційними структурами професійного спорту у спортсмена виникають на підставі трудового контракту (угоди, договору), укладеного з дотриманням норм чинного законодавства України, статутів, положень відповідних українських та міжнародних спортивних організацій, правил міжнародних та національних федерацій. Згідно з цими документами спортсмен повинен чітко дотримуватися умов контракту, чинного законодавства щодо сплати податків; не вживати і не схилити інших до вживання фармакологічних та різних стимулюючих засобів, заборонених Міжнародним олімпійським комітетом і відповідними міжнародними спортивними організаціями; гідно представляти Україну на офіційних міжнародних змаганнях [9].

Спортивна трудова діяльність професійних спортсменів має чітко виражений особливий характер, що обумовлює необхідність диференціації правового регулювання їх праці, порівняно з працівниками інших сфер діяльності. Крім загальних гарантій трудових прав, передбачених у КЗпП України та якими може скористатися будь-хто, для спортсменів та тренерів законодавством України передбачена ціла низка додаткових гарантій та компенсацій. До них, зокрема, можна віднести:

- гарантії і компенсації з матеріально технічного забезпечення. Роботодавець зобов'язаний за рахунок власних коштів забезпечувати спортсменів спортивною екіпіровкою, спортивним обладнанням та інвентарем, іншими матеріально-технічними засобами, необхідними для здійснення їх трудової діяльності, а також підтримувати зазначені екіпіровку, обладнання, інвентар та засоби в стані, придатному для використання [11];

- гарантії, пов'язані з режимом праці та відпочинком;

- гарантії та компенсації у галузі соціального забезпечення. Небезпечна і травматична праця спортсмена вимагає обов'язкових додаткових витрат роботодавців на їх страхування. Так, спортсмени вищих категорій та збірних команд України підлягають обов'язковому державному страхуванню. Воно здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, що виділяються на утримання штатних збірних команд України. Обов'язкове державне страхування спортсменів збірних команд України здійснюється на випадок загибелі або смерті застрахованого під час підготовки до змагань та участі в них; втрати застрахованим працездатності внаслідок поранення, контузії, травми або каліцтва, захворювання чи інвалідності, що сталися під час підготовки до змагань та участі в них [11];

- гарантії в галузі організації та проведення спортивних заходів [12];

- інші гарантії та компенсації. Наприклад, для видатних, молодих та перспективних спортсменів, їх тренерів держава може встановлювати відповідні стипендії. Спортсменам, які посіли призові місця на офіційних міжнародних змаганнях, та їх тренерам встановлюються грошові винагороди. Спортсменам, які посіли призові місця на Олімпійських іграх, Всесвітніх та Європейських іграх з неолімпійських видів спорту, Паралімпійських і Дефлімпійських іграх, Глобальних іграх спортсменів з порушенням інтелекту, чемпіонатах світу або Європи, та їх тренерам можуть надаватися соціально-побутові та інші заохочення [13].

З метою відзначення спортсменів, досягнення яких сприяють утвердженню міжнародного авторитету України, заохочення до успішних виступів на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу і Європи та міжнародних спортивних змаганнях, підвищення їх соціального захисту в Україні встановлено заохочення у формі винагород спортсменам України – чемпіонам, призерам спортивних змагань з олімпійських видів спорту міжнародного рівня та їх тренерам [14].

Крім того, тренерам та іншим фахівцям у сфері фізичної культури і спорту держава забезпечує: створення належних умов для праці, відпочинку, медичного обслуговування; підвищення кваліфікації один раз на п'ять років; правовий та соціальний захист.

Серйозною гарантією трудових прав є норма про обов'язкові попередні і періодичні медичні огляди спортсменів за рахунок роботодавця. Спортивна медицина є складовою системи охорони здоров'я у сфері фізичної культури і спорту та визначає стан здоров'я, фізичний розвиток та функціональний стан організму осіб, які займаються фізичною культурою і спортом, у тому числі шляхом визначення придатності (здійснення допуску) осіб до занять фізичною культурою і спортом, здійснення профілактики, діагностики, лікування захворювань та ушкоджень, пов'язаних із заняттям фізичною культурою і спортом. У період дії трудового договору спортсмени зобов'язані проходити періодичні (не рідше одного разу на рік) медичні огляди (обстеження). Мета періодичних обстежень – визначення придатності спортсмена для виконання передбаченої контрактом роботи і попередження професійних захворювань і спортивного травматизму. Систематичному диспансерному огляду службою спортивної медицини підлягають особи, які займаються фізичною культурою, та спортсмени дитячо-юнацького, резервного спорту та спорту вищих досягнень, ветерани спорту. Крім того, керуючись медичними рекомендаціями, спортсмен має право пройти позачерговий медичний огляд. Обов'язок щодо організації проведення та оплати всіх перерахованих оглядів (попереднього, чергового, позачергового) покладено на роботодавця. На час проходження медогляду за спортсменом зберігаються місце роботи (посада) і середній заробіток [15].

Відповідно до законодавства України спортсмени та тренери мають право на призначення та виплату пенсій [16]. Пенсії за вислугу років призначаються спортсменам, які мають особливі заслуги перед фізкультурним рухом, – заслуженим майстрам спорту, майстрам спорту міжнародного класу при стажі роботи не менше 20 років і перебуванні у складі збірних команд України не менше 6 років незалежно від віку.

На законодавчому рівні необхідно передбачити додаткові гарантії для професійних спортсменів, наприклад:

- передбачити спеціальні умови праці для жінок-спортсменок, тобто забезпечити оптимальне поєднання спортивного режиму із виконанням жінкою особливої біосоціальної функції – народження дітей;
- надати можливість для спортсменів, які навчаються у освітніх установах, його поєднання із жорстким графіком тренувань та змагань;
- передбачити норми соціальної, у тому числі, трудової адаптації професійних спортсменів після закінчення кар'єри;
- встановити додаткове соціальне забезпечення для спортсменів, що отримали професійне захворювання або інвалідність під час занять професійним спортом тощо.

На останок хотілось б зазначити, що посилення наукового потенціалу на Україні не виключає потреби подальшого вивчення проблем реалізації трудових гарантій, тим більше що вітчизняне законодавство і практика його застосування дуже мінливі в умовах становлення України як правової держави. Адже право на працю і його гарантії постійно наповнюються новим змістом, істотно впливають на зріст добробуту

людини і суспільства в цілому, продуктивність, дисципліну і якість праці. На нашу думку, гарантії – це система соціально-економічних, політичних, правових, моральних, організаційних передумов, умов, способів і засобів, що створюють реальні можливості особистості для здійснення її прав, свобод і законних інтересів. Мета встановлення юридичних гарантій в аспекті цього дослідження полягає, насамперед, у забезпеченні реалізації наданих спортсменам-професіоналам прав. Система юридичних гарантій покликана знизити, і, в кінцевому рахунку, виключити численні випадки порушення трудових прав спортсменів-професіоналів, ігнорування їх законних прав та інтересів.

Література

1. Ткалич М. О. Правова природа та особливості укладення контракту про спортивну діяльність / М. О. Ткалич // Актуальність проблеми держави і права: зб. наук. праць. – Одеса, «Юридична література». – 2009. – 496 с.; 2. Дутчак М. В. Класифікація професій у сфері фізичної культури і спорту в Україні: стан та перспективи / М. В. Дутчак // Спортивна наука України. – 2010, № 2. – С. 25–41; 3. Відомості Верховної Ради України від 05.04.1994 – 1994 р., № 14. – Ст. 80; 4. Новий тлумачний словник української мови / укл. Василь Яременко, Оксана Сліпушко. – Київ: Вид-во «Аконіт», 2005. Т. 1. – С. 413; 5. Толковый словарь русского языка; под ред. проф. Д.Н. Ушакова. – Т. 1. – М., 1935; 6. Флейшиц Е. А. Соотношение правоспособности и субъективных прав / Е. А. Флейшиц. – «Вопросы общей теории советского права». – Госюриздат. – 1960. – С. 280; 7. Юридическая энциклопедия. – Юринформцентр, М., 1997; 8. Мицкевич А. В. О гарантиях прав и свобод советских граждан в общенародном социалистическом государстве / А. О. Мицкевич // Советское государство и право, 1963, № 8. – С. 24; Витрук Н.В. О юридических средствах обеспечения реализации и охраны прав советских граждан // Правоведение, 1964. № 4. – С. 29; Советское государство и право; под ред. А. И. Лепешкина. – М., 1971. – С. 216; 9. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 85 «Спортивна діяльність». Краматорськ, 2002; 10. Наказ Міністерства оборони України від 09.02.2006 р. № 71 «Про впорядкування Умов оплати праці працівників спортивних організацій Збройних Сил України»; Наказ Міністерства України у справах молоді та спорту від 23.09.2005 № 2097 «Про впорядкування умов оплати праці працівників бюджетних установ, закладів та організацій галузі фізичної культури і спорту»; 11. Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 1995 р. № 378 «Про затвердження Порядку та умов обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій»; 12. Наказ Державного Комітету України з фізичної культури і спорту від 06.05.98 р. №917 «Про затвердження Норм витрат на проведення спортивних змагань та навчально-тренувальних зборів»; 13. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2008 р. № 704 «Про заохочення спортсменів-інвалідів та їх тренерів»; 14. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 р. № 680 «Про заохочення спортсменів і тренерів з олімпійських видів спорту»; 15. Відомості Верховної Ради України від 05.04.1994. – 1994 р. – № 14. – Ст. 80; 16. Порядок призначення і виплати пенсій за вислугу років заслуженим майстрам спорту, майстрам спорту міжнародного класу – членам збірних команд України, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1992 р. № 583 «Про затвердження нормативних актів з питань пенсійного забезпечення».